

COLONIA MALVENSIS

de CONSTANTIN C. PETOLESCU

Localizarea Malvei¹ și a provinciei al cărei nume îl poartă este celebră prin literatura ce a generat. Aproape că nu este ipoteză „posibilă” care să nu fi fost exprimată².

Studiile epigrafice, îndeosebi cele din ultimele două decenii, permit o restrângere a spațiului geografic în care acest oraș poate fi căutat pe harta vechii Dacii. Reluând subiectul, vom începe cu expunerea surselor, cercetînd în ce măsură cel puțin unele din ipotezele exprimate sînt sprijinite de argumente cit de cit acceptabile.

1. Cea mai sigură atestare epigrafică a acestui enigmatic oraș este diploma militară din 7 ianuarie 230 a unui fost *equus singularis*, pe nume M. Aurelius Decianus, originar din *colonia Malvese ex Dacia*³.

2. De asemenea, pe un *laterculus* de la Roma apare numele unui pretorian, [A]ur(elius) Calminus, d(omo) Malue[se]⁴; dar, după părerea unor istorici, aici ar putea fi vorba și de *municipium Malvesatium* din Dalmatia⁵.

3. O altă inscripție, de la Smederevo (Moesia Superior), acum dispărută, ne apare, conform surselor care ne-au transmis-o, astfel⁶:

Schafarik:	Rómer:
D · M	D · M
L · QVESIDIO · C ·	I OVESID·O C ·
FILIO · PRAESEN	FILIO PRAESEN
DEC · ET · QQ · PRI	DEC · ET QQ PRI
5 MO MVN P AEL DRV	5 MO MVN P AELIO AV
LI · DEC · AMI · VIM · VIXT	FIDI ///VIM VIXT
AN · LXIII · L · QVESB · PR	AN · LXIII L QVESB PR
SENTIA · FIL · ET LVCI REGV	SENTI FIL / / / /
LIN · IIVIR · COMA · ET · AV	///IIVIR CO ET AV
10 REL · FLRO · QQ · MVXI · VIM	10 REL FIR / / / /
S · C	H · S · E
H · S · E	

¹ M. Fluss, RE, XIV (1930), col. 927.

² Întreaga odissec a Malvei în istoriografia modernă este rezumată de N. Gostar, SCIV, 2 (II), 1951, p. 180—181, nota 7; vezi și D. Tudor, OR⁴, p. 159—162.

³ CIL, XVI, 144 (= ILS, 2009).

⁴ CIL, VI, 32563 (= 2388).

⁵ D. Tudor, OR³ (1968), p. 213—214; F. Vittinghoff, ActaMN, 6, 1969, p. 132, nota 9. Despre *municipium Malvesatium*, vezi Fanoula Papazoglou, Živa antika, 7, 1959, p. 114—122.

⁶ Inscripția a fost publicată mai întâi de F. Rómer, ArchKözl, 6, 1866, p. 166 (varianta b). Cealaltă variantă (a), mai completă, este cunoscută din informația trimisă lui Mommsen de Schafarik. Vezi și nota următoare.

Pe bună dreptate, Mommsen considera textul corupt și propunea următoarea lectură a inscripției⁷: *D(is) M(anibus). L. Quesidio C. filio Praesenti dec(urioni) et q(uin)q(uennali) primo mun(icipii) p. . . . Ael(ii) Dru(betarum?) [et] dec(urioni) [mun(icipii)] Vim(inacii). Vixit an(nos) LXIII. L. Quesidio Pr[ae]senti fil(io). . . . IIvir(o) [q(uin)q(uennali)] mu[n]i(icipii) et Aurel(io) Fl[or]o q(uin)q(uennali) mu[n]i(icipii) Vim(inacii) s(uis)[q(ue)]. H(ic) s(itus) e(st).*

Cu mai bine de un deceniu în urmă, H. Wolff propunea o ameliorare a textului, pe baza variantei mai complete a inscripției (a)⁸:

D · M ·
I · Q V E S I D I O · C ·
F I L I O · P R A E S E N T I
4 D E C · E T · Q Q · P R I
M O M V N P A E L D R V
E T · D E C ~~M N~~ · V I M · V I X T
A N · L X I I I · L · Q V E S B · P R A E
S E N T I A · F I L · E T L V C I R E G V
L I N · I I V I R · C O · M A · E T · A V
R E L · F E R O · Q Q · M V M I · V I M
S · C
12 H · S · E

Conform noii lecturi, r. 9 al inscripției ar menționa funcția de *IIvir col(oniae) Mal(vensis)*. Cum Drobeta⁹ și Viminacium¹⁰ au fost ridicate la rangul de *municipium* sub Hadrian, iar Drobeta a devenit *colonia* sub Septimiu Sever¹¹, rezultă că inscripția datează în intervalul de timp dintre domniile acestor împărați. După părerea lui H. Wolff, *L. Quesidius Praesens, dec(urio) et q(uin)q(uennalis) primus mun(icipii) P. Ael(ii) Dru[b(etae)]*, ar fi fost primul quinquennial (în sens cronologic) al municipiului, astfel încât inscripția ar data cel mai târziu din timpul domniei lui Marcus Aurelius¹². Ar însemna astfel că Malva era în acest timp deja *colonia*. Dar, oricât de tentantă — și, după părerea noastră, acceptabilă — ar fi această încheiere, ea se bazează pe o emendare a textului și nu pe o examinare (dealtfel, imposibilă) a pietrei, singura care ar fi putut eventual înlătura dubiile.

Inscripțiile prezentate nu conțin vreun element care să permită *localizarea* acestui oraș și implicit a Daciei Malvensis. În această chestiune, au fost invocate alte inscripții, descoperite fie pe teritoriul Daciei, fie în alte provincii ale imperiului; ordinea în care vor fi prezentate de noi urmează istoricul problemei, dar țin și de o anume logică a demonstrației epigrafice.

⁷ CIL, III, 6309 (= 8129).

⁸ H. Wolff, ActaMN, 12, 1975, p. 139 și urm.

⁹ IDR, II, 1—4, 21 a, 42, 49, 52; CIL, III, 8129 (= 6309; vezi mai sus notele 6—7); AnnÉp, 1905, 110 (Caesarea, Mauretania) și 1979, 520 (Donje Butorke). Cf. D. Tudor, *Orașe, țiguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 291; idem, OR³, p. 171—172; TIR, L—34, p. 56.

¹⁰ TIR, L—34, p. 119. În anul 239, Viminacium este atestat *colonia*.

¹¹ IDR, II, 5, 6, 13, 50, 181; M. Garašanin, M. Vasić, H. Marjanović-Vojvović, *Cahiers des Portes de Fer*, II, Belgrad, 1984, p. 78—79. Cf. D. Tudor, OR³, p. 172—173.

¹² H. Wolff, ActaMN, 12, 1975, p. 148.

4. Amintim mai întâi inscripția votivă de la Denta (jud. Timiș), descoperită cu peste două secole în urmă¹³:

*I(ovi) O(ptimo) M(aximo),
I(unoni) R(eginae), M(inervae), T(errae) M(atri)
C(aius) Kaniniu[s]
Sabinianu[s]
d(. . .) c(. . .) M(. . .), IIvir*

Sensul celor trei litere de la începutul r. 5 a fost obiectul unei îndelungate dispute și au rămas pînă acum neînțelese. După Katanesich, ar fi vorba de dedicația unui magistrat al municipiului Tibisicum¹⁴. Th. Mommsen se gîndea tot la *d(e)c(urio) m(unicipii)*, dar nu excludea nici lectura *d(ecurio) c(oloniae) M(. . .)*¹⁵. În schimb, C. Patsch s-a hazardat întregind *d(ecurio) c(oloniae) M(alvensis)*¹⁶; această lectură a fost acceptată fără rezerve și apărută cu înverșunare pînă la sfîrșitul vieții de C. Daicoviciu¹⁷ și H. Daicoviciu¹⁸. În schimb, D. Tudor¹⁹ și M. Macrea²⁰ preferă *d(e)c(urio) m(unicipii)*, considerînd, evident, că textul face mențiune a unui magistrat al orașului Tibisicum.

Lectura *d(e)c(urio) m(unicipii)*, oricît de tentantă, este totuși greu acceptabilă, mai ales dacă ne gîndim la faptul că Tibisicum, ridicat la treapta de *municipium* probabil sub Septimiu Sever²¹, trebuie să fi

¹³ Inscriptia a fost descoperită în anul 1783, conform efemeridului *Hirmondé*, 1783, p. 780 (citat în CIL, III, p. 1418); o copie a inscripției a lăsat Iakossich (vezi CIL, III, p. 1017), ale cărui fișe au fost utilizate de M. P. Katanesich, *Istri adcolarum Geographia vetus e monumentis epigraphicis, marmoribus, numis, tabellis eruta et commentariis illustrata*, II, Buda, 1827, p. 232, nr. CXXI (consideră că în ultimul rînd păstrat al inscripției este vorba de dregătoria de decurion al municipiului Tibisicum); de aici reprodușă în CIL, III, 1555 (= 12594). Inscriptia a fost văzută și de F. Cumont, *AEM*, 14, 1891, p. 111, nr. 10 („Der Stein ist im Hofe des Verwalters eingemauert”), care completează în r. 2 *I(unoni) R(eginae), M(agnae) T(errae) M(atri)*. Ultima ediție (cu toată bibliografia problemei): IDR, III/1, 109.

¹⁴ Vezi nota precedentă.

¹⁵ CIL, III, 1555.

¹⁶ C. Patsch, *Banater Sarmaten (Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, II, 1925), p. 202–205; idem, *Der Kampf um dem Donauraum unter Domitian und Traian (Beiträge*, V/2, 1937), p. 137. Cf. A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien (Dissertationes Pannonicae*, I, 12), Budapesta, 1944, p. 34, nota 3 („Völlige Sicherheit ist allerdings erst von etwaigen neuen Funden zu erwarten”).

¹⁷ C. Daicoviciu, *Siebenbürgen im Altertum*, București, 1943, p. 90; idem, *Transilvania*, 74, 1943, p. 70–74; idem, *AISC*, 4, 1941–1943, p. 294–295; idem, *Nesciendi ars*, Sibiu, 1944; idem, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 130; idem, *ActaMN*, 2, 1965, p. 654–655; idem, *Arheološki Vestnik*, 19, 1968, p. 23–29; idem, *ActaMN*, 6, 1969, p. 542–543; idem, *ActaMN*, 7, 1970, p. 125–129. Vezi și nota următoare.

¹⁸ C. și H. Daicoviciu, *ActaMN*, 4, 1967, p. 73–81; idem, în *Acta of the fifth International Congress of Greek and Latin Epigraphy Cambridge 1967*, Oxford, 1971, p. 343 și urm.; H. Daicoviciu, în *Dictionar de istorie veche a României*, București, 1967, p. 220, s.v. *Dacia*.

¹⁹ D. Tudor, *OR²*, p. 175; idem, *OR³*, p. 213; idem, *Orașe*, p. 54; idem, *OR⁴*, p. 190.

²⁰ M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 132.

²¹ Nu cunoaștem data la care Tibisicum a devenit *municipium*; se crede că a primit acest titlu de la Septimiu Sever (D. Tudor, *Orașe*, p. 38; M. Macrea, *Viața*, p. 131). Astfel, o inscripție fragmentară de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa menționează un personaj important din aristocrația provincială, [...*municipiorum Porolis(sensis) et Tibise(ensis), sacerdotal(is) provinciae* (CIL, III, 7962 = IDR, III/2, 353); or, Porolissum a fost ridicat la rangul de municipiu sub Septimiu Sever (C. Daicoviciu, *Dacia*, 7–8, 1937–1940, p. 326–327 = *AnnÉp*, 1944, 52–54; cf. D. Tudor, *Orașe*, p. 247–248; M. Macrea, *Viața*, p. 130). O inscripție votivă a unui *flamen m(unicipii) T(ibiscensis)* (CIL, III, 7997 = IDR, III/1, 139) nu conține elemente de datare. Singura inscripție databilă este o dedicație oferită de *ordo mun(icipii) Tib(isensis)* împărătesei Cornelia Salonina, soția lui Gallienus (CIL, III, 1550 = IDR, III/1, 132).

avut în frunte *IIIIviri*²². Așadar, lectura *d(ecurio) c(oloniae) M(...)* ni se pare singura logică²³. În mod normal, când numele unui oraș este redat abreviat (ca în cazul de față), acesta se identifica mai totdeauna cu locul descoperirii inscripției ori cu o stațiune arheologică din apropiere. Dar la Denta urmele arheologice sînt insignifiante²⁴, deci nu se poate susține existența în acest loc a unui oraș cu statut de *colonia*. După părerea noastră, poate fi avută în vedere pentru o întregire *colonia Aelia Mursa*²⁵ din Pannonia Inferior; astfel, pe un altar descoperit în apropierea acestui oraș întilnim chiar abrevierea D.C.M., întocmai ca în inscripția de la Denta: *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) | pro salute T. Fl(avii) | Martini, d(ecurionis) c(oloniae) M(ursae), | praef(ecti) coll(egii) cent(onariorum), | IIvir(i) design(ati), | Fl(avius) Phil(ippus), | libert(us), | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*²⁶.

Noi considerăm că exemplul citat este destul de convingător pentru a considera pe C. Kaninius Sabinianus decurion al coloniei Mursa. În acest caz, inscripția de la Denta ar putea fi o „piatră rătăcitoare”, ajunsă prin părțile Banatului în împrejurări necunoscute²⁷. Este adevărat însă că distanța mare dintre Osijek (antica Mursa) și Denta ne îndeamnă a întrevădea o asemenea situație cu prudența cuvenită²⁸. Ar fi deci posibil ca piatra să provină totuși din Banat²⁹; dealtfel, este probabil că inscripția continua (r. 6 și urm.) cu alte magistraturi municipale pe care le va fi deținut C. Kaninius Sabinianus, poate chiar la Ulpia Traiana Sarmizegetusa al cărei *IIvir* va fi fost³⁰.

Din cele expuse, rezultă că inscripția de la Denta trebuie exclusă din rîndul probelor pertinente privind atestarea și localizarea coloniei Malva.

5. Cu mai bine de două decenii în urmă, C. S. Nicolaescu-Plopșor publica un fragment de relief votiv descoperit la Cioroiu Nou; inscripția gravată pe bază apare astfel în transcrierea editorului³¹:

*M. Opellius Maximus,
[d(ecurio) Mo]ntanensium, Herculi,
[pro sal(ute) Mal]vensium, ex voto posuit.*

²² R. Ardevan, ActaMN, 21, 1984, p. 108—109.

²³ Vezi F. Vittinghoff, ActaMN, 6, 1969, p. 133—136; R. Ardevan, loc. cit.

²⁴ TIR, L—34, p. 52. Vezi D. Tudor, Orașe, p. 54; M. Macrea, Viața, p. 132 („la Denta nu se cunosc decît slabe și nesigure descoperiri romane”).

²⁵ Despre aceasta, bibliografia în TIR, L—34, p. 82, s.v. *Mursa*; vezi și Brigitte Galsterer-Kröll, în Epigraphische Studien, 9, 1972, p. 124—125, nr. 355. Lucrarea lui D. Pinterović, *Mursa i njeno produče u antičko doba*, Osijek, 1978, nu ne-a fost accesibilă.

²⁶ M. Celestin, Vjesnik Hrvatskog arheološkog Društva, 6, 1902, p. 101, nr. 47; D. Pinterović, op. cit., p. 73, pl. XV/1; V. Dautova-Ruščljan, *Rimska kamena plastika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Novi Sad, 1983, p. 25, nr. 154, pl. 15/1c.

²⁷ Este interesantă forma literei K din gentiliciul dedicantului inscripției de la

Denta (**K**), care se întilnește într-o serie de inscripții din Pannonia (cf. RIU, II, 511, 512,

514, 529, 536, 557, 584; RIU, III, 765: *Kaninius*).

²⁸ Pentru asemenea exemple de „pietre rătăcitoare” din Dacia, vezi IDR, III/1, 274; IDR, III/2, 22, 289 etc.

²⁹ Nu este deloc sigur că piatra a fost descoperită la Denta, cum se afirmă pe baza mărturiei lui Iakossich (vezi CIL, III, p. 1017; cf. C. Daicovicu, ActaMN, 4, 1967, p. 74, nota 4 și ActaMN, 6, 1969, p. 539). Analiza petrografică invocată de C. Daicovicu (ActaMN, 7, 1970, p. 127, nota 4) în sprijinul părerii sale nu este convingătoare.

³⁰ Conciziunea abrevierilor din r. 5 (ca, dealtfel, și în r. 1—2) ne sugerează că în r. 6 numele orașului va fi fost redat în aceeași manieră: *M(unicipium) H(adrianum) D(robotensium)*, *C(olonia) A(urelia) A(pulensis)* etc. Cf. CIL, III, 12575, 12577: *d(ecurio) c(oloniae)*.

³¹ Revista muzeelor, 2, 1965, 3, p. 203—207 (= IDR, II, 142).

Lectura ultimului rînd al inscripției a fost respinsă cu promptitudine de C. Daicoviciu, care propunea a citi în locul respectiv numele orașului Aequum din Dalmatia³². Aproape concomitent, lectura a fost contestată și de D. Tudor, care citea în rîndul respectiv [Aq]uensium, deci numele așezării de la Cioroiu Nou ar fi fost *Aquae*³³.

Există în schimb trei inscripții externe care permit, dacă nu localizarea Malvei, cel puțin a schița în linii destul de clare cadrul geografic al provinciei Dacia Malvensis:

6. Cea mai importantă continuă a rămîne celebra inscripție de la Sevilla³⁴ conținînd *cursus honorum* al cavalerului Sextus Iulius Possessor³⁵. Din inscripția citată aflăm că, pe cînd își exercita prima miliție cevestră ca *praef(ectus) coh(ortis) III Gallorum*³⁶, el a mai fost *praepositus numeri Syrorum sagittarior(um)*³⁷ *item alae primae Hispanor(um)*³⁸, precum și *curator civitatis Romulensium Malvensium*³⁹. Aceste unități staționau toate pe Oltul inferior, iar aici se afla și orașul al cărui *curator* a fost Possessor⁴⁰.

După părerile lui D. Tudor și H. Nesselhauf, atributul *Malvenses* ce însoțește numele cetățenilor Romulei ar fi dovada identității dintre Romula și Malva⁴¹. În realitate, acest atribut se referă la numele provinciei⁴², deoarece inscripția de la Sevilla a fost pusă cu multă probabilitate după anul 168⁴³, cînd denumirea de *Dacia Malvensis* este deja atestată

³² ActaMN, 2, 1965, p. 655, nota 1: „Dat fiind că *Opellii* [toți cu prenumele *M(arcus)*] atestați în Dacia (Superioară) sînt sigur emigrați din Dalmatia și anume din colonia *Aequum*, pe la începutul secolului II, noi înclinăm să întregim numele localității în [AEQ] VENSIVM (în cazul firește că prima literă păstrată ar fi, într-adevăr, V). Individul va fi fost, astfel, și el un emigrat din Aequum, negustor și decurion în municipiul Montana din Moesia Superior, avînd o proprietate în sudul Daciei, la Cioroiu Nou”.

³³ D. Tudor, *Latomus*, 25, 1966, 4, p. 847. În IDR, II, p. 81, noi respingeam lectura propusă de D. Tudor, deși înclinam a crede (independent de combinația epigrafică citată) că numele așezării de la Cioroiu Nou ar fi fost *Aquae*.

³⁴ CIL, II, 1180 (= ILS, 1045; cf. AnnÉp, 1965, 237). Comenzile militare ale lui Sex. Iulius Possessor apar menționate și într-o inscripție de la Mactar (AnnÉp, 1983, 976).

³⁵ PIR² I 480; H. Devijver, *PME* I 99; H.-G. Pflaum, *Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain. Supplément*, Paris, 1982, p. 50–51.

³⁶ Numele acestei unități este imprimat pe o cărămidă descoperită la Ionești Govorii (IDR, II, 555), iar de la Iloghiz se cunoaște o inscripție dedicată împăraților Marcus Aurelius și Commodus (C. Daicoviciu, *Dacia*, 7–8, 1937–1940, p. 315–316 = AnnÉp, 1944, 42).

³⁷ Bibliografia completă despre această unitate: D. Tudor, *OH⁴*, p. 339–340. Istoricul acestei unități este destul de bine cunoscut. Astfel, în anul 138, *Suri sagittarii* construiesc castrul de la Arutela (CIL, III, 12601 a–b = 13793–13794; IDR, II, 575–576); în același an, două inscripții îi menționează și la Rădăcinești (CIL, III, 12604–12605 = IDR, II, 584–585). Descoperiri ulterioare, de la Romula (IDR, II, 341, 350, 383) și Slăveni (IDR, II, 529, 530) îi arată organizați într-un *numerus*.

³⁸ Această unitate de cavalerie este menționată în Dacia Inferior de diplomele militare de la Grojdibod din anul 129 (CIL, XVI, 75 = IDR, I, 10) și Palamarca din anul 140 (AnnÉp, 1962, 264; IDR, I, 13; RMD, 39); castrul său era la Slăveni (IDR, II, 496, 498–500, 526).

³⁹ Despre această carieră, în afară de prosopografiile citate la nota 35, a se vedea: D. Tudor, în vol. *În amintirea lui Constantin Giurescu, la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875–1918)*, București, 1944, p. 523–531; H.-G. Pflaum, *Carrières*, I, 1960, p. 504–507, nr. 185 și *Suppl.*, 1982, p. 50–51; H. Nesselhauf, *Madrider Mitteilungen*, 5, 1964, p. 180–184; F. Vittinghoff, *ActaMN*, 6, 1969, p. 134–143; A. Deman, *Latomus*, 32, 1973, 1, p. 143–144; H. Wolff, *ActaMN*, 12, 1975, p. 149, nota 45; C. C. Petolescu, *SCIVA*, 34, 1983, 1, p. 42–56.

⁴⁰ Vezi notele 36–38.

⁴¹ *Madrider Mitt.*, 5, 1964, p. 181. D. Tudor și-a susținut cu tărie punctul de vedere în diferite lucrări; vezi în ultimă instanță *OR⁴* (1978), p. 191–193. Această părere am acceptat-o și noi: *SCIVA*, 34, 1983, 1, p. 51.

⁴² F. Vittinghoff, *ActaMN*, 6, 1969, p. 142; C. C. Petolescu, *SCIVA*, 34, 1983, 1, p. 53.

⁴³ C. C. Petolescu, *loc. cit.*, p. 53–54.

epigrafic⁴⁴. Inscripția de la Sevilla nu dovedește deci decât că Romula se afla în Dacia Malvensis, unde staționau și cele trei unități al căror comandant a fost Sextus Iulius Possessor.

7. În problema localizării Daciei Malvensis, o contribuție importantă a adus M. P. Speidel : este vorba de o inscripție funerară de la Caesarea (Mauretania), în care este menționat un *tribunus n(umeri) Syrorum M(a)lvensium*⁴⁵; cum s-a văzut, sediul acestei unități era, probabil începând de pe la jumătatea secolului al II-lea, la Romula⁴⁶. Inscripția a fost invocată de M. P. Speidel, acceptat de D. Tudor⁴⁷, în sprijinul identității dintre Romula și Malva. După părerea noastră, atributul *Malvenses* face și aici referire la numele provinciei, fiind menit a evita o confuzie cu unitatea omonimă care își avea sediul în Mauretania Caesariensis⁴⁸.

8. Această concluzie este sprijinită de o altă inscripție, descoperită la Thessalonice, în care doi frați, amândoi ofițeri (*tribunus*, respectiv *centurio*) în *coh(ors) I F. m(illiaris) Bryttonum Malvensis* onorează pe tatăl lor, *Aurel(ium) Cassianum v(irim) e(gregium) praesidem prov(inciae) Daciae Malvensis*⁴⁹; unitatea în care serveau acești frați era identică fără îndoială cu *cohors I Augusta Nervia Pacensis Brittonum milliaria*, al cărei lagăr era tot pe Olt, probabil la Stolniceni (*Buridava*)⁵⁰.

Din aceste trei inscripții externe rezultă deci că atributul *Malvensis* derivă din denumirea provinciei Dacia Malvensis, care se identifică din punct de vedere teritorial cu Dacia Inferior (estul Olteniei, vestul Munteniei și sud-estul Transilvaniei)⁵¹. Dar Malva a fost un oraș diferit de Romula⁵².

⁴⁴ CIL, VI, 1449 (= ILS, 1107).

⁴⁵ CIL, VIII, 9381 (= 20945 = ILS 2763). Cf. M. P. Speidel, *Dacia, N.S.*, 17, 1973, p. 169–177 (= *Roman Army Studies*, Amsterdam, 1984, p. 149–160). *Contra*: H. Wolff, *ActaMN*, 12, 1975, p. 148–151, nota 47. Vezi iarăși M. P. Speidel, *Antiquités africaines*, 11, 1977, p. 167–173 (= *Roman Army Studies*, p. 341–347).

⁴⁶ *Supra*, nota 37.

⁴⁷ OR⁴, p. 193–194.

⁴⁸ Nacéra Benseddik, *Les troupes auxiliaires de l'armée romaine en Maurétanie Césarienne sous le Haut-Empire*, Alger, 1979, p. 77–78.

⁴⁹ CIL, III, 13704 (= ILS, 9009 = IG, X, 2/1, 147); cf. I. L. Russu, *AIACluj-Napoca*, 17, 1974, p. 41–45.

⁵⁰ CIL, III, 14216, 25 = IDR, II, 560 : ștampila *CORSMB* (imprimare retrogradă). Dintr-o ștampilă de acest tip trebuie să fie ruptă și ștampila fragmentară [. . .] X B (imprimare retrogradă), atribuită de D. Tudor (*SCIV*, 16, 1965, 1, p. 184, nr. 11; *AnnÉp*, 1964, 229 bis; *IDR*, II, 572) cohortei IX Batavorum. Ne apare astfel hazardată încercarea lui Karlheinz Dietz (*Germania*, 60, 1982, 1, p. 183 și urm.), de a atribui ștampila *CORSMB* cohortei de batavi.

⁵¹ C. C. Petolescu, *SCIV*, 22, 1971, 3, p. 411–422; idem, *RESEE*, 21, 1983, 3, p. 241–246; idem, *Dacia, N.S.*, 29, 1985, p. 50 și urm.

⁵² Vezi argumentele invocate de F. Vittinghoff și concluzia din *ActaMN*, 6, 1969, p. 147 : „Romula ist also nicht mit Malva gleichzusetzen”. Dar afirmația imediat următoare : „Als Possessor hier Kurator war, hatte es noch den Rang einer civitas”, ni se pare prea categorică. În realitate, *civitas* este în inscripția de la Sevilla un termen generic; vezi W. Langhammer, *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus Municipales und der Decuriones*, Wiesbaden, 1973, p. 22, 168. Este suficient a cita inscripția CIL, VI, 1449 (= ILS, 1107) a lui M. Macrinus Avitus. *Catonius Vindex, [pr]oec(urator) prov(inciae) Daciae Malvensis*, care a devenit apoi *cur(ator) civitat(is) Ariminensium*) : or, Ariminum era o veche colonie romană (cu titlul de *civitas* mai este amintită și de inscripția CIL, XI, 405). Vezi încă CIL, III, 2866 : „*decurioni, auguri et pontifici/civitat(is) Porolissensis/provinciae Daciae*, care, după F. Vittinghoff (*ActaMN*, VI, 1969, p. 139 nota 48) „gehört mit Sicherheit in die späte Zeit des Municipium, da nur in römischen oder latinischen Städten Auguren und Pontifices belegt sind”.

După D. Tudor, denumirea de Malva ar fi fost folosită numai în inscripții externe, pentru a evita confuzia cu alte orașe purtând denumirea de Romula. În realitate, Malva este atestată de cel mult trei inscripții (prezentate de noi, nr. 1–3), iar Romula numără cel puțin tot atâtea

După unii istorici, Dacia Malvensis ar fi cuprins, în afară de Oltenia (în întregime), și Banatul⁵³. Această părere este însă infirmată de diploma militară de la Drobeta din anul 179⁵⁴; aceasta menționează 15 formațiuni auxiliare din armata Daciei Superioare, dintre care una staționa la Drobeta (*cohors III Campestris*⁵⁵), iar alte câteva în Banat (cohortele: *III Delmatarum*, la Mehadia-*Praetorium*⁵⁶; *VIII Raetorum*, la Teregova-*Ad Pannonios*⁵⁷; *I Vindellicorum*, la Jupa-*Tibiscum*⁵⁸; *V Gallorum*, la

atestări în inscripțiile externe (celebra inscripție de la Sevilla, citată mai sus, nota 34; un *laterculus* din Roma, conținând între alte nume pe cel al unuia [. . .] *nius Iulianus, Rom(ula) (centurio) coh(ortis) II prael(oriae) Ant(onianae) p(iae) v(indicis)*, CIL, VI, 32538; inscripția de la Oescus dedicată lui T. Iulius Capito, CIL, III 753 = 7429 = ILS, 1465). Dealtfel, diploma din anul 230 (CIL, XVI, 144) face precizarea că Malva se afla în Dacia (*colonia Malvensis ex Dacia*), încât confuzia ar fi fost evitată și dacă se folosea denumirea de Romula. Ne putem iarăși întreba, de ce — dacă totuși Romula era aceeași cu Malva — provincia Dacia Inferior nu s-a numit după reorganizarea din 169 *Dacia Romulensis*?

⁵³ F. Vittinghoff, ActaMN, 6, 1969, p. 147: „Romula lag in der Dacia Malvensis, deren territorialer Grundbestand Oltenien und offenbar auch beträchtliche Gebiete des heutigen Banat umfaßte. Da die Erweiterung der Provinz sofort auch die Frage nach dem neuen Namen stellte, konnte es vielleicht sinnvoll erscheinen, die Provinz nach dem Verwaltungssitz zu benennen. Obwohl man nicht widerlegen kann, daß für die neue Provinz auch ein neues Zentrum gewählt und dafür eine Stadt im westlichen oder mittleren Banat ausgedacht worden sein könnte, so halte ich es doch auch für erwägenswert, an die uns noch unbekannt Hauptstadt der bisherigen Dacia Inferior zu denken, die dann Malva o.ä. geheißen hätte”. Vezi încă N. Gostar, în „Cronica” (Iași), 1969, nr. 3, p. 10; H. Wolff, ActaMN, 12, 1975, p. 149—150.

⁵⁴ I. Piso — D. Benea, ZPE, 56, 1984, p. 263—295; RMD (1985), 123.

⁵⁵ Prin anii 103—106, cohors III Campestris aparținea armatei Moesiei Superioare (CIL, XVI, 54). Diploma militară din 17 februarie 110 o arată în Dacia sub numele de *III Campestris c.R.* (CIL, XVI, 57 = IDR, 1, 2). Un tribun al ei este cunoscut dintr-o inscripție de la Napoca (?), nedatabilă (AnnÉp, 1934, 14; lectură revizuită de M. P. Speidel, Apulum, 15, 1977, p. 631—633). Alte urme epigrafice lasă la Drobeta: o cărămidă ștampilată (N. Gudea, în *Akten des XI. Internationalen Limeskongresses*, Budapesta, 1977, p. 236, fig. 6/7; idem, Drobeta, 4, 1978, p. 103, nr. 7), precum și două inscripții funerare: una a unui militar în termen (CIL, III, 14216⁹ = IDR, II, 45), cealaltă a unei femei, soția centurionului P. Aelius Papiarianus (CIL, III, 14216²⁰ = IDR, II, 44; *nomen*-ul și *praenomen*-ul ofițerului arată că a primit cetățenia de la Hadrian, deci inscripția datează cel mai devreme către jumătatea secolului al II-lea). Unitatea nu este menționată în diplomele militare ale Daciei Superioare din anii 144 (CIL, XVI, 90 = IDR, I, 14), 157 (CIL, XVI, 107 = IDR, I, 15) și 158 (CIL, XVI, 108 = IDR, I, 16) ceea ce ar însemna că, cel puțin pe timpul domniei lui Antoninus Pius, unitatea nu mai aparținea armatei acestei provincii. Într-adevăr, ea apare menționată iarăși între trupele Moesiei Superioare în două diplome militare din anii 160 (CIL, XVI, 111) și 161 (RMD, 55). Apoi, în 179, aflăm că se afla în Dacia Superior; unitatea a staționat în acest timp *sigur* la Drobeta, căci titularul diplomei din acest an, descoperită chiar în această localitate, era un veteran al cohortei III Campestris. Vezi I. Piso — D. Benea, ZPE, 56, 1984, p. 288—289, cu toată bibliografia problemei; autorii citați împărtășesc părerea că pe timpul lui Antoninus Pius, castrul și unitatea de garnizație de la Drobeta s-ar fi aflat sub autoritatea guvernatorului Moesiei Superioare. Vezi și nota 59.

⁵⁶ Cohors III Delmatarum este acum (anul 179) atestată pentru prima dată în Dacia Superior. I. Piso și D. Benea (*loc. cit.*, p. 280) cred că această unitate a venit în Dacia abia pe timpul războaielor marcomanice. La Mehadia, unitatea lasă o serie de inscripții (IDR, III/1, 76—77 din secolul al III-lea. 81 și 87 nedatabile) și ștampile (IDR, III/1, 99—100).

⁵⁷ Cohors VIII Raetor(um) c.R. apare între trupele provinciei Dacia în anul 110 (CIL, XVI, 163 = IDR, I, 3) și posibil în 144 (CIL, XVI, 90 = IDR, 14) și 157 (CIL, XVI, 107 = IDR, I, 15) în Dacia Superior. În 129 se afla la Inlăceni (AnnÉp, 1960, 375; vezi N. Gudea, ActaMP, 4, 1979, p. 170—171). Ulterior, probabil cu ocazia războaielor marcomanice, a fost mutată în Banat; lasă ștampile la Teregova (IDR, III/1, 114) și eventual Mehadia (IDR, III/1, p. 120) (locul ei la Inlăceni a fost luat de cohors III Hispanorum; I. Piso — D. Benea, *loc. cit.*, p. 291—292).

⁵⁸ Cohors I Vindellicor(um) c.R.p.f. mai apare în diploma din 2 iunie 110 (CIL, XVI, 163 = IDR, I, 3) printre trupele provinciei Dacia, apoi în diplomele din anii 144 (CIL, XVI, 90 = IDR, I, 14) și 157 (CIL, XVI, 107 = IDR, I, 15) ale Daciei Superioare. La început, unitatea a staționat se pare la Arcidava (AnnÉp, 1935, 109 = IDR, III/1, 110). Ulterior, a fost mutată la Tibiscum, căci titularul diplomei de prin anul 157 (CIL, XVI, 107 = IDR, I, 15) era

Pojejena de Sus⁵⁹. Rezultă că Dacia Superior (Apulensis) se întindea pînă la Dunăre, cuprinzînd, în afară de cea mai mare parte a Transilvaniei, și Banatul și vestul Olteniei; așadar, vestul Banatului nu avea cum să aparțină Daciei Malvensis.

Cadrul geografic în care poate fi căutată Malva se poate restringe și mai mult. Se exclude de la început vestul Munteniei, sud-estul Transilvaniei, precum și zona de dealuri a Olteniei — teritorii care nu au cunoscut procesul de urbanizare. Pe de altă parte, s-a remarcat că Malva nu este menționată nici de Ptolemeu, nici în Tabula Peutingeriana. Dacă omisiunea din opera geografului alexandrin din prima jumătate a secolului al II-lea este explicabilă⁶⁰, lipsa din opera cartografică menționată în continuare ar părea cel puțin curioasă⁶¹. În realitate, Tabula omite zone întregi din Dacia: cursul inferior al Mureșului, cu importantul castru și așezarea civilă de la Micia, precum și Ampelum și Alburnus Maior; estul și sud-estul Transilvaniei; sudul Olteniei, cu importanta așezare de la Sucidava — centrul unui *territorium*⁶². De fapt, din Oltenia sînt menționate doar localitățile aflate pe drumul Drobeta-Romula, apoi castrul de pe Olt în sus. Cum vestul Olteniei (cel puțin linia Drobeta-Bumbești) aparținea Daciei Superioare (Apulensis)⁶³, rămîne a căuta enigmatică Malva în sudul Olteniei. Cele mai multe șanse le-ar avea întînsa așezare romană de pe teritoriul localității actuale Cioroiu Nou (jud. Dolj)⁶⁴, unde

ex pedite al acestei cohorte; aici este atestată printr-o serie de inscripții (I. Piso — D. Benea, *loc. cit.*, p. 286—287; D. Benea, în *Römische Geschichte, Altertumskunde und Epigraphik. Festschrift für Artur Betz zur Vollendung seines 80. Lebensjahres*, Wien, 1985, p. 47—58).

⁵⁹ În anul 110, cohors V Gallor(um) făcea parte din armata provinciei Dacia (CIL., XVI, 163 = IDR, I, 3). Două diplome militare din anii 160 (CIL, XVI, 111) și 161 (RMI), 55) arată că acum unitatea făcea parte din armata Moesiei Superioare; unii istorici sînt de părere că pe timpul lui Antoninus Pius, castrul și garnizoana de la Pojejena de Sus s-ar fi aflat sub autoritatea guvernatorului Moesiei Superioare (ca și cel de la Drobeta; vezi nota 55). Această opinie este menită a explica și revenirea trupeii la nord de Dunăre, unde o întîlnim în 179 sub ordinele legatului Daciei Superioare. Mai degrabă, însă, este vorba de transferul celor două unități din Moesia Superior în Dacia cu ocazia războaielor din timpul lui Marcus Aurelius (vezi M. M. Roxan, RMI), 123, nota 7); în acest caz, urmele epigrafice de la Pojejena de Sus datează *post* 161 (IDR, III/1, 10, 11, 23; despre castrul de aici: N. Gudea, I. Uzum, Banatica, 2, 1973, p. 85—96; N. Gudea — O. Bozu, Banatica, 6, 1979, p. 181—184). Cu aceasta concordă și datarea spre sfîrșitul secolului al II-lea a carierei lui Q. Petronius Novatus (II. Devijver, PME, P—26; H.-G. Pflaum, *Carrières. Supplément*, nr. 208 A), care își îndeplinește prima comandă în cadrul milițiilor ecvestre în calitate de prefect al cohortei V Gallorum, la Pojejena (AnnÉp, 1931, 125 = 1972, 490 = IDR, III/1 11 și J. Marcillet-Jaubert, *Bulletin d'archéologie algérienne*, I, 1962—1963, p. 167—170 = AnnÉp, 1967, 644; ambele lecturi revizuite de I. I. Russu, SCIV, 21, 1970, 1, p. 155—163).

⁶⁰ Vezi M. Fluss, RE, XIV (1930), col. 927: „In der Tatsache, daß M(alva) bei Ptolemaios nicht erwähnt wird sieht Jung 151 mit recht einen Beweis dafür, daß die Siedlung erst während der römischen Herrschaft an Bedeutung gewonnen hat”.

⁶¹ Vezi *Tabula Peutingeriana*, Graz, 1967; vezi și extrasele din *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1954, p. 737 și urm.

⁶² IDR, II, 190.

⁶³ C. C. Petolescu, SCIV, 22, 1971, 3, p. 417; cf. I. Piso — D. Benea, ZPE, 56, 1984, p. 290—291.

⁶⁴ Opoziția lui C. Daicoviciu și D. Tudor la localizarea propusă de C.S. Nicolaescu-Plopșor (v. notele 32—33) era justificată de autorii citați, între altele, prin faptul că relieful de la Cioroiu Nou (plină cîmpie) nu concordă cu explicația etimologică a toponimului Malva („mal”; vezi RE, XIV, col. 927; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*², 1967, p. 110, 182). Plopșor (*loc. cit.*, p. 204) justifică astfel acest toponim: „La numai cîțiva kilometri de Cioroiu Nou, așezal din punct de vedere geomorfologic pe terasa Băilești a cărei altitudine variază între 27 și 35 m, se ridică terasa Perişoru, cu o altitudine care variază între 70—100 m. Această

C. S. Nicolaescu-Plopșor a avut norocul să descopere și să publice dedicația adresată lui Hercule pentru sănătatea locuitorilor din Malva (*[pro]sal(ute) Malvensium*)⁶⁵.

COLONIA MALVENSIS

RÉSUMÉ

La mention épigraphique la plus sûre de cette énigmatique ville est le diplôme militaire de Rome du 7 janvier 230 d'un ancien *equus singularis* originaire (*ex*) *colonia Malvese ex Dacia* (CIL, XVI, 144 = ILS, 2 009). De même, un *laterculus* de Rome fait mention d'un prétorien *d(omo) Malue[se]* (CIL, VI, 32 563 = 2 388); mais, dans ce cas, à l'avis de quelques savants, il s'agirait éventuellement de *municipium Malvesatium* de Dalmatie. Une troisième source semble être une inscription de Smederevo (Mésie Supérieure) (CIL, III, 6 309 = 8 129), qui (selon H. Wolff, *ActaMN*, 12, 1975, p. 139 sqq.) fait mention dans la ligne 9 d'un *l(ivi) col(oniae) Mal(vensis)*.

D'autre part, il faut éliminer catégoriquement, de la série des preuves pertinentes concernant l'attestation et la localisation de cette colonie, l'inscription de Denta (CIL, III, 1 555 = 12 594 = IDR, III/1, 109) — dont la 5e ligne fait mention presque sûrement d'un *d(ecurio) c(oloniae) M(ursae)* (cf. note 26).

En échange, quelques autres inscriptions permettent d'esquisser le cadre géographique de la province de Dacia Malvensis. La plus importante reste l'inscription déjà célèbre de Séville, qui nous présente la carrière de Sextus Julius Possessor, *praef(ectus) cohortis III Gallorum, praepositus numeri Syrorum sagittariorum, item alie primae Hispanor(um)* (dont les sièges étaient sur l'Olt), *curator civitatis Romulensium Malvensium* etc. (CIL, II, 1 180 = ILS, 1 045 = AnnÉp, 1965, 237). Une autre inscription, mise au jour à Césarée de Maurétanie (CIL, VIII, 9 381 = 20 945 = ILS, 2 763), fait mention d'un *tribunus n(umeri) Syrorum M(a)lvensium* (cf. M. P. Speidel, *Dacia, N.S.*, 17, 1973, p. 169 sqq.); et s'agit d'une troupe auxiliaire dont le siège était à Romula. De plus, à Thessalonique, deux frères, tous deux officiers de la *coh(ors) I F. m(illiaris) Bryttonum Malvensis*, honorèrent par une dédicace leur père: *Aureli(um) Cassianum, v(irum) e(gregium), praesidem prov(inciae) Daciae Malvensis* (CIL, III, 13 704 = ILS, 9 009 = IG, X, 2/1, 147; cf. I. I. Russu, *AHA-Cluj-Napoca*, 17, 1974, p. 41–45); or, l'unité militaire mentionnée plus haut tenait son camp à Stolnicne (Buridava), toujours sur

terasă, avind imediat în spate *Podișul Getic* cu înălțimi atingând 150 m, domină terasa Hileștiului. Așezarea de la Gioroiu Nou aflându-se la o altitudine de cca 60 m avea spre nord pragul sau fruntea terasei Perișoru și culmile Podișului Getic în care o domină de la Caraula pe linia Rudari, Giubega, Perișoru până în dealul Robului la Radovan" (vezi și P. Coteț, *Câmpia Otteniei*, București, 1957, p. 99 și urm.). „Acesta este, cred eu, malul de la care și-ar fi putut lua numele Malva”, conchidea Plopșor. De fapt, chiar fortificația centrală (cu val de pământ) se afla pe o terasă (înaltă de circa 3 m) înconjurată pe trei părți de mlaștini — care ar justifica, ca singură, asemenea toponim (vezi D. Tudor, *OR*⁴, p. 210). Numele așezării poate proveni și de la piriul Eruga ce izvorăște de la Oprișor și curge o vreme pe sub malurile evocate de Plopșor; un hidronim *Malus* este presupus și pe malul drept al Dunării, mai sus de Bononia (Vidin), unde Tabula Peutingeriana consențează toponimul *Ad Malum (Tabula Peutingeriana, Graz, 1976, segm. VI 4; vezi K. Miller, Itineraria Romana, Stuttgart, 1916, p. 502; HE XIV, col. 928)*. Dealtfel, toponimul Malva are legătură etimologică și cu *municipium Malvesatium* din Dalmatia; cf. Fanoula Papazoglou, *Živa antika*, 7, 1959, p. 122, nota 25: „Un rapport direct entre cette province [Dacia Malvensis, n.n.] et notre municie n'est pas exclu. Des colonistes du district d'Źice et Požega venant s'installer, pareillement aux mineurs pirustes, dans la Dacie, avaient pu transporter dans la nouvelle patrie le nom *Malva*”.

⁶⁵ Despre această întinsă așezare romană, vezi: D. Tudor, *Materiale*, 8, 1962, p. 547–553; idem și colaboratorii, *Apulum*, 6, 1967, p. 593–604; idem, *OR*⁴, p. 208–214; pentru localizarea pe hartă, *TIR*, I, 34, p. 47. Faptul că o inscripție descoperită la Gioroiu Nou menționează o *statio* (AnnÉp, 1959, 330 = IDR, II, 141; cf. C. C. Petolescu, *SCIVA*, 32, 1981, 2, p. 285–287, nr. 2) nu se opune identificării propuse de C. S. Nicolaescu-Plopșor, deoarece această *statio* are caracter militar, nu vamal (vezi în această privință observațiile lui C. Daicoviciu, *ActaMN*, 6, 1969, p. 543).

l'Olt. Il résulte de ces trois inscriptions que l'attribut *Malvensis* fait référence à la dénomination de la province de Dacia Malvensis (qui s'identifiait du point de vue territorial avec l'ancienne province de Dacia Inferior : l'est de l'Olténie, l'ouest de la Valachie et le sud-est de la Transylvanie). Mais la *colonia Malvensis* n'était pas identique avec la ville de Romula (voir F. Vitlinghoff, ActaMN, 6, 1969, p. 147).

Par malheur, Malva n'est pas consignée ni par Ptolémée, ni par la *Tabula Peutingeriana*. En réalité, cette source cartographique fait mention, pour l'Olténie, seulement de la route Drobeta-Romula et de la ligne des camps situés sur l'Olt en amont de Romula (il manque, par exemple, Sucidava et les camps en aval de Romula). À notre avis, il faut localiser l'énigmatique *colonia Malvensis* dans la zone de plaine de l'Olténie : on peut prendre en considération l'important établissement romain de Gioroiu Nou (dép. de Dolj), d'où C.S. Nicolaescu-Ploșor faisait publier que il y a plus de deux décennies un relief votif avec l'inscription suivante (Revista Muzeelor, II, 1965, 3, p. 203—207 == IDR, II, 142) : *M. Opellius Maximus/[dec(urio) Mo]ntanensium, Herculi,[[pro sal(ute) Mal?]vensium ex voto posuit* (voir aussi G. Daicoviciu, ActaMN, 2, 1965, p. 654—655 ; D. Tudor, Latomus, 25, 1966, 4, p. 847).